

УДК 78.06

Лідія Темченко

МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розкрито питання виконавської майстерності, як результату творчості, що передбачає вміння створити неповторну індивідуальну виконавську інтерпретацію, ціннісною ознакою якої є художність. Художність, як інтегральне явище – це потенціал твору і здійснюється вона тільки у процесі художньо-інтерпретаційного виконання. Висвітлено теорію формування музичного виконавства, різні наукові підходи до визначення сутності виконавського мистецтва та його окремих характеристик. Показано процес формування виконавської майстерності, розвиток якого висуває необхідність постановки в центр дослідницької уваги поняття «майстерність». Розглянуто питання індивідуального творчого тлумачення виконавцем композиторської інформації, – інтерпретації, художньої інтерпретації; розуміння змістовності музичного твору та втілення розуміння у виконання. Виокремлені якості, якими має володіти музикант-виконавець, основні компоненти структури виконавської майстерності, стадії формування умінь художньої інтерпретації. Розглянуто одну з основних закономірностей музично-виконавської діяльності – відтворення художньо-виконавської інтерпретації в умовах концертного виступу.

Ключові слова: виконавська діяльність, виконавська майстерність, інтерпретація, виконавська інтерпретація, художня інтерпретація, художність.

The article deals with the issues of performing skills, as a result of creativity, which implies the ability to create a unique individual performance interpretation, whose value is artistry. Art as an integral phenomenon is the potential of a work and is carried out only in the process of artistic and interpretive execution. The theory of the formation of music performances, various scientific approaches to the definition of the essence of the performing arts and its individual characteristics are covered. The process of formation of performing skill is shown. Its development makes the necessity of putting the concept of «skill» into the center of research attention. The questions of individual creative interpretation by the artist of composer information, – artistic interpretation, are considered. The distinctive qualities, the main components of the structure of performing skills, the stage of forming the skills of artistic interpretation have been defined. One of the main regularities of musical-performing activity is considered reproduction of artistic and

performing interpretation in the context of concert performances.

The question of carrying out mastery is exposed in the result of work, that envisages ability to create unique individual interpretation that is an artistic value. Artistic value, as the integral phenomenon comes true only in the process of artistically-interpretation implementation.

Keywords: *performing activity, performing skill, interpretation, executing interpretation, artistic interpretation, artistic*

Сучасна українська національна школа вимагає від майбутнього вчителя закладу загальної середньої освіти педагогічної культури та професійної майстерності.

У вирішенні цієї проблеми перед музичною педагогікою виникає завдання: виховати освічену духовно багату людину, яка має фундаментальні знання зі свого фаху, добре обізнана з наукою, культурою, образотворчим мистецтвом, історією. Виховати учителя-музиканта, здатного мислити, глибоко відчувати музику, виконавця, який досконало володітиме музичним інструментом та виконавською майстерністю.

Теорія формування музичного виконавства займає особливе місце в охопленні цілої низки складних проблем, вирішення яких вимагає різних наукових підходів і спільних зусиль спеціалістів у галузі естетики, психології, педагогіки, музикознавства.

В теорії музикознавства, естетики виконавська музична діяльність постає як динамічна система, складовими якої є композиторська творчість, творчість інтерпретатора (виконавця) та слухацька «співпраця». Аналіз наукової літератури виявив наявність різноманітних підходів до визначення сутності виконавського мистецтва.

Як зазначає С. Гуренко, специфічною ознакою виконавства, є наявність художньої інтерпретації, яка тлумачиться як «вторинна відносно самостійна творчість, що полягає в процесі конкретизації продукту первинної художньої діяльності» [3, с. 39]. Науковець обґрунтовує художньо-інтерпретаційну природу виконавства, досліджує її своєрідність, підсумовує кінцевий результат художньо-виконавської діяльності музиканта.

М. Каган вважає, що виконавство є «...повноцінним видом художньої творчості, поряд з діяльністю композитора, драматурга» [6, с. 348], але воно має відмінності, які зумовлені сформованістю особистісних якостей музиканта, як виконавця, особливостями його художньо-творчої діяльності.

Н. Корихалова розглядає особливості музичного виконавства, характеризує дві його антитези розвитку: об'єктивізм і суб'єктивізм. Відмічає, що всі проблеми в сфері музичного виконавства покладені, в результаті, на інтерпретацію музики [7, с. 156].

В соціологічному напрямку питання музичного виконавства

висвітлює Ю. Капустін. Науковець розглядає функції музичного виконавства, форми спілкування між виконавцем і слухачем, особливості концертного життя на сучасному етапі.

Мета статті: дослідження виконавської майстерності, як основи виконавської діяльності музиканта, здатного до розуміння змісту музики, її художніх образів, технічного та артистичного зростання.

Багатогранний зміст художнього музичного твору створює для виконавця широку можливість його індивідуального прочитання та інтерпретації. Виконавство завжди є синтезом розкриття об'єктивного змісту музики і суб'єктивного творчого ставлення до неї самого музиканта – виконавця.

Основою виконавської діяльності, ядром, передумовою являється виконавська майстерність. Формування виконавської майстерності – складний процес, розвиток якого висуває в центр уваги поняття «майстерність». Майстерність уподібнюється з вправністю, мистецтвом, ознакою яких є творча обізнаність особистості про предмет діяльності, неповторність, індивідуальність, унікальність, оригінальність вирішення творчих завдань. Знання, уміння і навички в процесі становлення професійної майстерності доповнюється волею, наполегливістю, на яких проростає працелюбність. Виключно на цьому ґрунті і розвивається майстерність.

Майстерність виконавця вдосконалюється в процесі музично-професійної підготовки, завдання якої полягає у виявленні творчих прагнень студента. Для того, щоб опанувати професію музиканта, необхідний синтез техніки і високої духовної культури, (Б. Асаф'єв). Б. Кременштейн акцентує увагу не тільки на технічному розвитку виконавської майстерності, а й на художньому розвитку, на їх взаємодії. Навчання слід вести так, «щоб у свідомості учня були нероздільні зміст – настрій музики (виражене в тих чи інших деталях тексту) і технічні прийоми, за допомогою яких можливо цей зміст втілити» [9, с. 38].

Деякі педагоги-музиканти першочерговим завданням для опанування механізмом гри виділяють розвиток фізичних властивостей учня, де важливе місце займають тренування. Значно ширше сутність виконавської підготовки тлумачить Й. Гофман який зазначає, що учень повинен виробити здатність до уявлення звучання музики. Якщо уявна звукова картина буде виразною, то «пальці будуть їй підкорятися, де техніка – скриня з інструментами, з якої умілий майстер бере в певний час і з певною метою те, що йому потрібно». В. Сафонов вважає, що «висока професійна майстерність формується тільки в поєднанні з художньою інтерпретацією, а слуховий метод навчання є найбільш природнім інструментом впливу на звукотворчий процес індивідуального визначення системи виконавських засобів виразності» [4].

Основне завдання виконавської підготовки музиканта відбуваються у

розвитку художності як основи виконавської майстерності. Так вважають педагоги-музиканти Б. Астаф'єв, Л. Оборін, А. Рубінштейн. Техніка в цьому випадку розцінюється як засіб виконання музичного твору. Такої ж думки дотримується Г. Нейгауз: «...піаніст в звуках розкриває поетичний зміст музики. А для того, щоб зміст був виявлений, необхідна техніка» [10, с. 60].

У вітчизняній педагогіці одним з перших виконавську майстерність як теорію формування баяніста виокремив М. Давидов. На його думку «виконавська майстерність є вільним володінням інструментом, артистичне, співтворче, технічно досконале втілення музичного твору в реальному звучанні» [5, с. 29].

Розглядають завдання виконавської майстерності та її формування і сучасні науковці В. Апатський, Ю. Бай, М. Берлянич, А. Попов та ін. Різниця в роботах цих авторів характеризується не стільки суперечливістю, стільки широтою охоплення досліджуваних питань. Досліджується сфера взаємодії «художнього» і «технічного» у виконавському мистецтві; творчі можливості ігрового апарату, завдяки яким фізична дія піднімається до рівня активного учасника формування інтонаційно-змістовної верстви музичної інтерпретації; сфера взаємної дії музиканта та інструмента, яка породжує засоби виразності; закономірності становлення, функціонування і вдосконалення внутрішньої структури музично-ігрових рухів; процес виховання музиканта; динаміка мікроструктурного інтонування як першооснова виконавської майстерності, як ключ до емоційного виховання виконавця та ін.

Розвиваючи існуючі положення стосовно виконавської майстерності та специфіки її формування в галузі фахової підготовки, вважається, що виконавська майстерність – це характеристика високого рівня виконавської діяльності музиканта.

Виконавець повинен володіти низкою таких якостей:

- здатністю до глибокого розуміння змісту музики;
- вмінням яскраво, емоційно, творчо сприймати художній твір;
- виявленням особистого ставлення до його художніх образів;
- виконання музичного твору (внутрішнє чуття, гнучка уява);
- сильним бажанням втілити і передати втілене іншим;
- технічно досконалою підготовкою;
- артистичним втіленням музичного образу в реальному звучанні.
- інтелектуальним рівнем загальної та спеціальної культури, пов'язаної із специфікою даному мистецтва.

Виконавська майстерність, як результат справжньої творчості, передбачає уміння створити цікаву, неповторну, виключно індивідуальну інтерпретацію музичного твору.

У музикознавстві термін «інтерпретація» визначається як художнє тлумачення музичного твору в процесі його виконання, зокрема, як:

- активний творчий процес, в якому воля композитора повинна стати власною волею інтерпретатора (С. Фейнберг);
- виконавська або авторська концепція стосовно таких виражальних засобів як темп, динаміка, артикуляція, фразування, акцентування (С. Мальцев);
- художнє тлумачення виконавцем авторської інформації, яке зумовлює діалектичну єдність об'єктивного і суб'єктивного, виражене у вигляді особистісного ставлення до твору, що виконується (В. Белікова).

На думку вченої Н. Горюхіної важливим феноменом інтерпретації є інтонаційність, саме сутність інтонації в її індивідуальному художньому перетворенні складає основу музичного тексту.

З музично-педагогічних позицій поняття «інтерпретація», насамперед, передбачає індивідуальне бачення предмета інтерпретації, особистісне до нього ставлення, розуміння змістовної суті музичного твору та втілення розуміння у виконання.

Отже, інтерпретація музики – це індивідуально-образне тлумачення виконавцем об'єктивної композиторської інформації, що характеризується рисами ідеального, уявного бачення предмета трактування, розуміння змістовності суті музичного твору та втілення розуміння у виконанні.

Важливою ознакою виконавської інтерпретації являється художність, яка є сутністю ознак, властивостей, характеристик за допомогою яких музика виявляється як засіб пізнання і відображення дійсності, як художній процес і образ, що викликає у слухачів образні уявлення, фантазію, натхнення, пробуджує емоції, переживання, виступає об'єктом пізнання, приносить естетичну насолоду. Художність – це потенціал твору і здійснюється вона тільки у процесі художньо-інтерпретаційного виконання.

Художня інтерпретація передбачає глибоке проникнення в зміст музичного твору, виявлення ціннісного ставлення до музики, відтворення набутого досвіду в усій його цілісності.

Складовою досвіду, зокрема виконавського, є уміння, що зумовлюють здатність виконувати певні дії. Виконавський досвід є сукупністю знань, і навичок, умінь, які впливають на продуктивність процесу професійної діяльності. Знання виступають особливою формою засвоєння результатів дій виконавця. Навички – це дії, які в процесі формування виконавської інтерпретації стають автоматичними, на основі застосування знань. Уміння на відміну від навичок, характеризуються як готовність до свідомих і точних виконавських дій. У становленні художньої інтерпретації уміння, як складний процес діяльності кори головного мозку, зумовлюють створення та закріплення асоціації між завданням, необхідним для його виконання та застосуванням знань на практиці.

Формування умінь художньої інтерпретації має такі стадії:

- 1) ознайомлення з музичним твором, усвідомлення його змісту;
- 2) опанування драматургії твору;
- 3) самостійне виконання музики.

Отже, основною сутнісною характеристикою виконавської майстерності виступають художньо-інтерпретаційні уміння виконавця, що відображають рівень його образного сприймання, культури почуттів, естетичного смаку, творчих здібностей.

Творчість композитора і виконавське мистецтво – два відносно самостійні види художньої діяльності. Завдання композитора створити художню цінність, а виконавця – відтворити результати його творчості. Музична мова композитора виражається нотами, паузами, динамічними та іншими знаками. Користуючись ними, композитор у творі «передає» світ свого уявлення, своїх хвилювань. Обов'язок виконавця – віднайти в цих матеріальних даних духовну сутність твору і передати її слухачам. Навіть, якщо композитор детально вказує виконавцю найдрібніші моменти, відтінки, перед виконавцем постає великий простір для власного емоційного тлумачення. Продукт творчості виконавця виступає в ролі художньої інтерпретації виконуваного твору. У цьому випадку справедливим є висловлення Н. Корихалової про те, що «створена художником-артистом виконавська інтерпретація, яка містить його бачення, прочитання, тлумачення об'єктивного даного твору виступає результатом його творчості, по суті діяльності» [7, с. 156].

Образи, явища, думки, почуття, які втілені в музиці, складають зміст музичного твору. Засобом втілення музичного змісту є музична форма (композиційний план) – комплекс музичних засобів виразності та викладу музичного матеріалу.

Суттєве місце займають питання формування і розвитку навичок виразного виконання (Г. Гофман, М. Давидов, Г. Нейгауз та ін.). Так, ритм визначається як пульс «зародження» інтерпретації музики, як уміння виконавця розпоряджатися звуком у часі. Засобом вираження емоційно-обраного відчуття музики виконавця виступають динамічні відтінки, акцентування, фразування. Саме фразування синтезує виражальні засоби – динаміку, агогіку, тембр, штрихи; включає засоби звуковидобування – туше, міх. Узагальнюючи свій досвід, Г. Нейгауз сформулював принцип роботи над звуком: «Найперше – «художній образ» (тобто зміст, розуміння, вираження, те, про що йде мова); друге – звук у часі, третє – техніка (сукупність засобів для вирішення художнього завдання) тобто володіння своїм м'язово-руховим апаратом і механізмом інструменту [10].

Таким чином, суть роботи над розкриттям художнього образу полягає в практичному оволодінні закономірностями музичної мови твору. Зміст твору втілюється у звукові, фразуванні, нюансах, тобто в самій музиці, яка звучить. Правильно поставлена робота над усіма елементами

музики (над втіленням звуку, інтонацією, ритмом), які осмислюються в їх єдності є, водночас, і роботою над виявленням художнього змісту музичного твору.

Основою музично-виконавської діяльності музиканта є виступ на естраді. Концертний виступ – це якість музиканта-виконавця безпомилково, стійко, точно виконувати музичний твір. Важливо не тільки відчутти художній образ, а й надзвичайно суттєво відобразити різні почуття так, щоб слухач був сповнений, пронизаний тими ж переживаннями. Виконавець з моменту появи на сцені живе подвійними почуттями, очищеними від стороннього, від усього того, що завадило б слухачеві художньо сприймати і насолоджуватись музикою. У творчій уяві виконавця відбувається корисний розлад між тим, що є і тим, що має бути.

«Музикант переживає подвійно: як людина, що виконує своє завдання на сцені, і як митець, покликаний «бути в образі» виконуваного твору». – М. Давидов [5, с. 64].

У процесі цього розладу здійснюється творча переробка первинного переживання і повторне художнє переживання. На естраді між музикантом і слухачами виникає той невлотимий, але найміцніший зв'язок, який перетворює всі їхні відчуття у відчуття єдиного організму .

У дослідженнях психологічних особливостей відтворення виконавської інтерпретації в умовах концертного виступу (Л. Бочкарьов, Г. Коган, В. Козлов, Ю. Цагареллі) зазначається, що поведінка виконавця на сцені, його артистизм, емоційна експресія викликані присутністю слухачів, помітно збагачують процес виконавської інтерпретації і позитивно впливають на публіку, що сприяє досягненню високого рівня сприймання і розуміння художнього змісту твору слухачами.

З урахуванням існуючих позицій стосовно художньо-педагогічної проблеми виконавської майстерності та суті виконавської підготовки як творчого процесу, основними компонентами структури виконавської майстерності є:

- емоційний: суб'єктивне сприйняття і реакція виконавця на музичний твір;
- ціннісний: уміння виконавця виявити особисте естетично-оцінне ставлення до змісту музичного твору;
- нормативний: здатність музиканта розкрити авторську концепцію музичного твору;
- технічний: володіння виконавцем інструментальною технікою (звуковидобування, біглисть пальців та ін.);
- публічно-регулятивний: уміння виконавця володіти прийомами психологічної регуляції своїх почуттів в умовах сценічної діяльності. Здатність до збереження творчого самопочуття та художнього само-вираження на сцені.

Таким чином, музично-виконавська майстерність є результатом

зростання музиканта, що проявляється в умінні створити цікаву, емоційну, неповторну, індивідуально-художню інтерпретацію образу музичного твору.

Отже, ми розглянули музиканта-виконавця як художника-інтерпретатора, здатного творчо осмислити авторський текст і реалізувати його в продукті своєї діяльності, де специфічною мовою закріплюється складний процес створення нового, самобутнього і внаслідок цього, є особливою творчістю, що набуває великого значення і для композитора, і для виконавця, і для слухача.

Формування виконавської майстерності є однією з головних проблем мистецтва педагогіки. Врахування емоційно-естетичних чинників, опора на них у навчальному процесі являється важливою умовою впливу на формування особистості виконавця, формою збагачення художньо-інтерпретаційних умінь і навичок музиканта.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем формування виконавської майстерності музиканта. Там, де відсутній прояв індивідуального, творчого розуміння характерних особливостей музики, виконання перестає бути художнім актом. Подальшого дослідження потребує процес застосування індивідуальної методики, що впливає з неповторних, конкретних властивостей художньої природи студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев И. Методика викладання гри на баяні. М., 1961.
2. Горенко Л. Робота баяніста над музичним твором. К.: Музична Україна, 1982. 50 с.
3. Гуренко Е. Г. Проблемы художественной интерпретации: философский анализ. Новосибирск: Наука, 1982.
4. Гофман И. Ответы на вопросы о фортепианной игре. М.: Гос. муз. изд-во, 1961. С. 58–84.
5. Давидов М. Основи формування виконавської майстерності баяніста. К.: Музична Україна, 1983. 72 с.
6. Каган М. С. Морфология искусства: историко-теоретическое исследование внутреннего строения мира искусств. Л.: Искусство, 1970. 348 с.
7. Корыхалова Н. П. Интерпретация музыки. М.: Музыка, 1979.
8. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. *Изобр. психол. призм.*: в 2-х т. М.: Педагогика, 1983. Т. 2.
9. Кременштейн Б. Л. Воспитание самостоятельности учащихся в классе специального фортепиано. М.: Музыка, 1966.
10. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры: записки педагога. 3-е изд. М.: Музыка, 1987. 298 с.
11. Цыпин Г. М. Обучение игре на фортепиано: учеб. пособие [для студентов пед. институтов по спец. № 2119 «Музыка и пение»]. М.: Просвещение, 1984. 176 с.